

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
Departament Badań Społecznych i Warunków Życia
oraz Urząd Statystyczny w Krakowie

Warszawa, 23 października 2014 r.

Notatka informacyjna

Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r.

WPROWADZENIE

W polityce publicznej krajów Unii Europejskiej, w tym Polski, od wielu lat zwraca się uwagę na potrzebę integracji osób dotkniętych wykluczeniem społecznym. Problem ten dotyczy osób, których uczestnictwo w podstawowych wymiarach życia społecznego jest z różnych przyczyn znacznie ograniczone. Szczególnie istotny jest status tych osób na rynku pracy, ponieważ możliwość zarobkowania nie tylko wpływa na ich sytuację bytową, ale tworzy również warunki do właściwego pełnienia ról społecznych w rodzinie i w społeczności lokalnej.

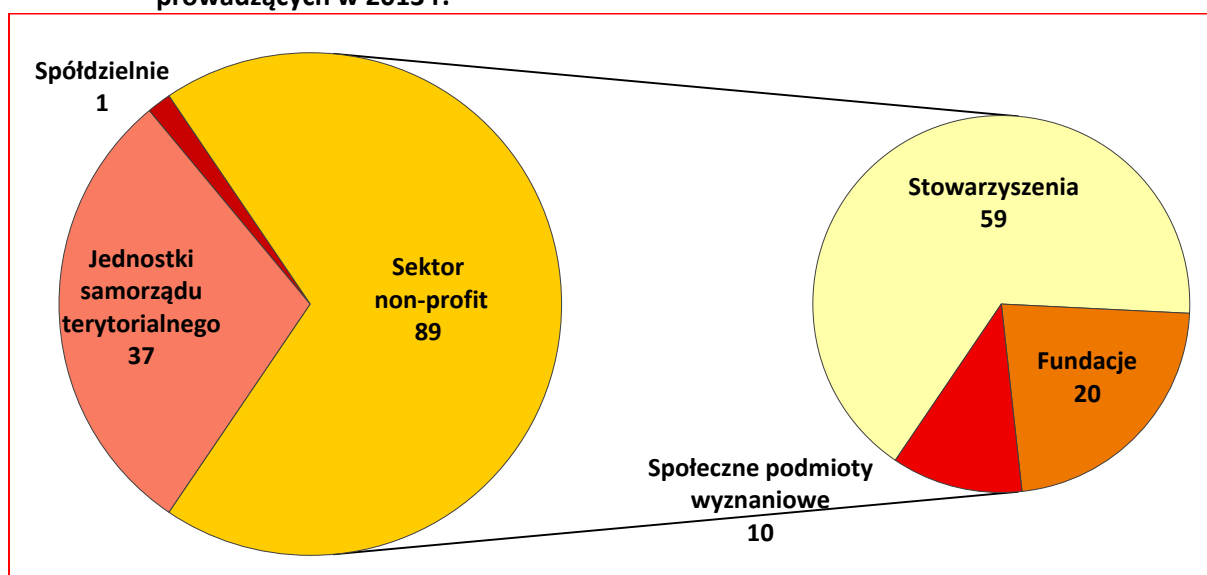
Osobom wykluczonym społecznie trudno jest znaleźć zatrudnienie na otwartym rynku pracy, ze względu na różnego rodzaju deficyty, takie jak np. niepełnosprawność, uzależnienia, bezdomność, niskie kompetencje społeczne, długotrwałe bezrobocie. Integracji lub reintegracji społecznej i zawodowej osób wykluczonych służyć ma m.in. działalność centrów integracji społecznej, zakładów aktywności zawodowej i warsztatów terapii zajęciowej. Jednostki świadczące usługi tego rodzaju zaliczane są do tzw. nowej gospodarki społecznej, nazywanej także nową ekonomią społeczną. Charakterystyczne dla jednostek nowej gospodarki społecznej jest działanie przede wszystkim na rzecz potrzeb osób spoza grona członków czy założycieli danego podmiotu, przy zachowaniu zasad takich jak: pierwszeństwo celów społecznych przed zyskiem, partycypacyjny model zarządzania, upodmiotowienie beneficjentów oraz oparcie działalności na różnych zasobach społecznych i ekonomicznych pochodzących zarówno z sektora publicznego, jak i niepublicznego. Podmioty, w ramach których prowadzona jest działalność z obszaru nowej gospodarki społecznej, należą przeważnie do sektora non-profit (stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe itp.) lub do sektora publicznego.

W niniejszej notatce przedstawiono dane statystyczne charakteryzujące działalność 3 rodzajów jednostek nowej gospodarki społecznej: centrów integracji społecznej (CIS-ów), zakładów aktywności zawodowej (ZAZ-ów) oraz warsztatów terapii zajęciowej (WTZ-ów).

Centra integracji społecznej funkcjonują na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym¹. Ich zadaniem jest świadczenie usług służących reintegracji społecznej i zawodowej osobom długotrwale bezrobotnym, bezdomnym, niepełnosprawnym, uzależnionym od alkoholu i narkotyków (po zakończonej terapii), chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych oraz uchodźcom. CIS-y mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, organizacje wyznaniowe oraz spółdzielnie socjalne.

Na koniec 2013 r. w Polsce aktywnie działało 127 centrów integracji społecznej, o 35 więcej niż rok wcześniej. Większość z nich, bo 89 prowadzonych było przez organizacje z sektora non-profit, 37 - przez jednostki samorządu terytorialnego, głównie gminy. Natomiast jeden aktywny CIS działał przy spółdzielni socjalnej. Wśród 89 CIS-ów prowadzonych przez podmioty non-profit ponad 2/3 działało w ramach stowarzyszeń, co 5 prowadzony był przez fundację, a co 10 - przez społeczny podmiot wyznaniowy. Status organizacji pożytku publicznego posiadały 4 na 10 z organizacji non-profit prowadzących CIS-y.

Wykres 1. Struktura zbiorowości centrów integracji społecznej według rodzaju podmiotów prowadzących w 2013 r.

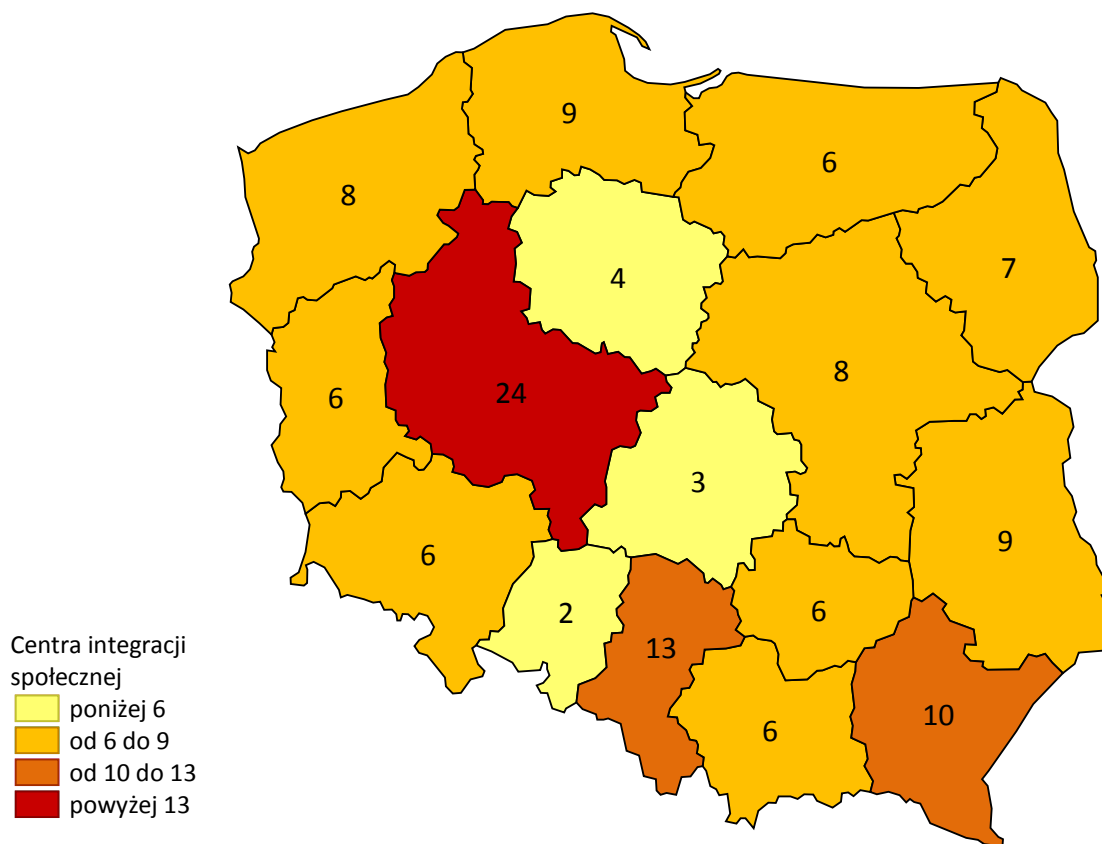
Struktura CIS-ów ze względu na rodzaj założyciela nie uległa znaczącej zmianie w porównaniu do 2012 r., choć po raz pierwszy w 2013 r. pojawił się CIS prowadzony przez spółdzielnię socjalną. Ponadto, mimo iż więcej przybyło CIS-ów prowadzonych przez organizacje non-profit (21) niż jednostki samorządu terytorialnego (13) to w tej drugiej grupie była wyższa dynamika (liczba CIS-ów samorządowych wzrosła o 58% a prowadzonych przez organizacje non-profit o 31%).

Ze względu na to, że podmioty non-profit prowadzące CIS-y mogły prowadzić także inne rodzaje działalności warto sprawdzić, jaka działalność była przez nie wskazywana jako najważniejsza. W świetle danych z badań organizacji trzeciego sektora podmioty non-profit, w ramach których działały centra integracji społecznej najczęściej wskazywały, że najważniejszą dziedziną ich działalności była *pomoc społeczna i humanitarna* (43%) oraz *rynek pracy i aktywizacja zawodowa* (27%), rzadziej *edukacja i wychowanie* (12%).

¹ Dz.U. z 2003 r., nr 122, poz. 1143, z późn. zm.

W 2013 r. średnio na jedno województwo przypadało blisko 8 centrów integracji społecznej. Najwięcej CIS-ów miało swoje siedziby w województwach: wielkopolskim (24), śląskim (13) i podkarpackim (10). Natomiast najmniej było ich w województwach: opolskim (2), łódzkim (3) i kujawsko-pomorskim (4).

Mapa 1. Rozmieszczenie centrów integracji społecznej według województw w 2013 r.

Analizując strukturę sektorową podmiotów prowadzących centra w poszczególnych województwach trzeba odnotować, że w czterech województwach wszystkie aktywne centra prowadzone były przez organizacje non-profit (łódzkie, małopolskie, podlaskie, i zachodniopomorskie), a w dwóch województwach liczba CIS-ów prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego przewyższyła liczbę podmiotów prowadzonych przez trzeci sektor (w podkarpackim i dolnośląskim). Spośród 37 samorządowych centrów integracji społecznej najwięcej usytuowanych było w województwie podkarpackim (6).

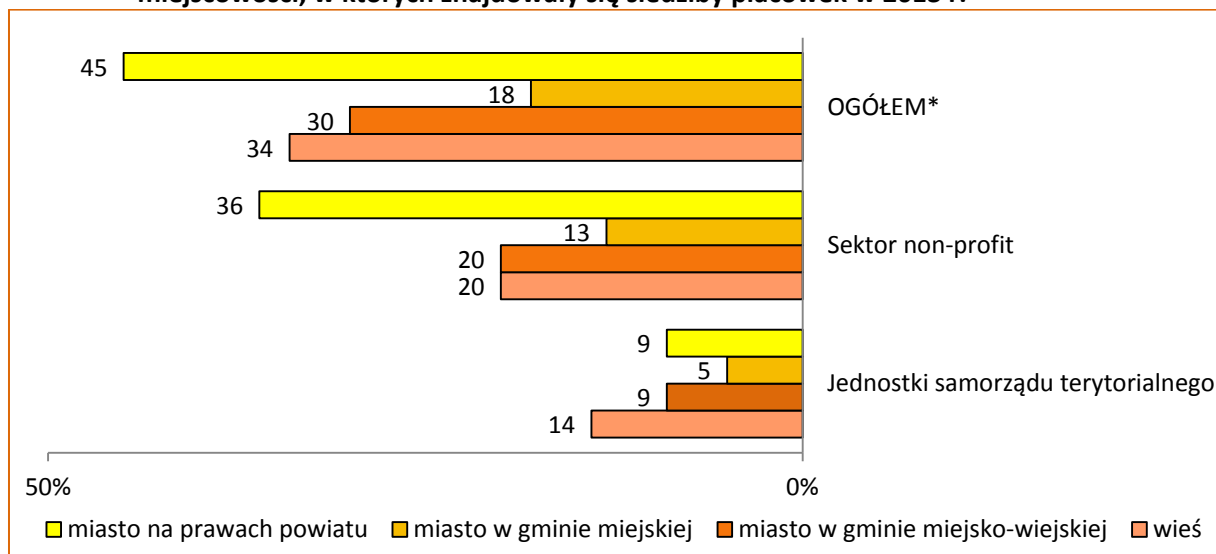
Rozmieszczenie terytorialne CIS-ów ze względu na rodzaj miejscowości, w jakiej miały swoją siedzibę, wskazuje na to, że tak jak w poprzednim roku najczęściej ulokowane były w miastach – niemal 3/4 CIS-ów, w tym w miastach na prawach powiatu – ponad 1/3 CIS-ów.

Zbliżoną strukturę miała zbiorowość centrów utworzonych przez podmioty non-profit, z tym że wśród nich nieco wyższy był udział jednostek mających siedzibę w miastach na prawach powiatu (36 z 89). Należy jednak zaznaczyć, że udział CIS-ów z dużych miast, prowadzonych przez organizacje non-profit spadł (w 2012 r. połowa CIS-ów działająca dzięki organizacjom pozarządowym była rozlokowana na terenie miast na prawach powiatu).

Z kolei struktura lokalizacji CIS-ów samorządowych sugeruje, że tak jak w 2012 r., były one częściej dostępne dla ludności wsi niż poszczególnych rodzajów miast - na wsi umiejscowionych było

14 CIS-ów, w miastach na prawach powiatu oraz w miastach w gminach miejsko-wiejskich po 9, zaś w miastach w gminach miejskich jedynie 5.

Wykres 2. Centra integracji społecznej według rodzaju podmiotów prowadzących oraz rodzaju miejscowości, w których znajdowały się siedziby placówek w 2013 r.

* W danych ogółem uwzględniono również CIS, który był prowadzony przez spółdzielnię.

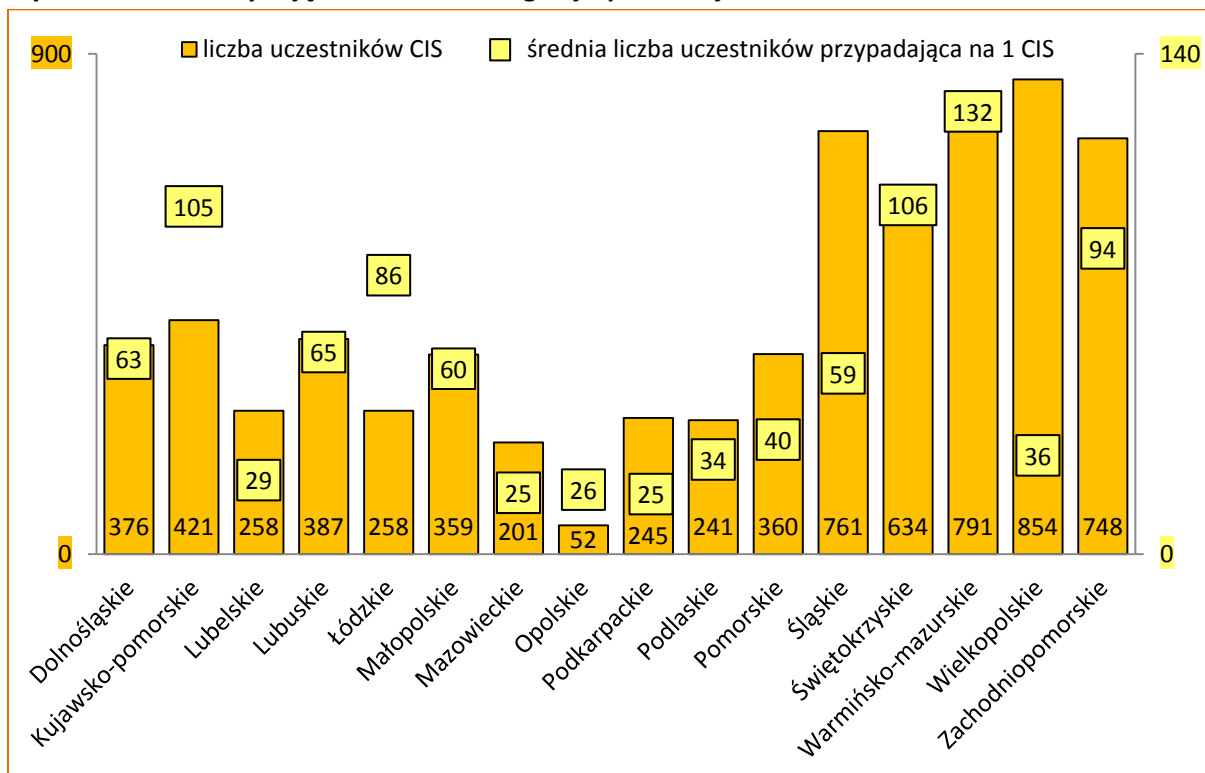
W 2013 r. odbiorcami działań centrów integracji społecznej było około 6,9 tys. osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Najczęściej uczestnikami zajęć z zakresu integracji społecznej i zawodowej były osoby długotrwale bezrobotne – stanowiły one 69% wszystkich podopiecznych CIS-ów. Niecałe 10% beneficjentów korzystało ze wsparcia CIS-ów w związku z niepełnosprawnością. Nieco rzadziej uczestnikami zajęć były osoby uzależnione od alkoholu po przejściu leczenia odwykowego (7%) oraz bezdomni realizujący indywidualne programy wychodzenia z bezdomności (5%). Około 3% osób korzystających z CIS-ów stanowiły osoby zwalniane z zakładów karnych, mające trudności w integracji ze środowiskiem. Niewielki udział wśród beneficjentów CIS-ów miały osoby z chorobami psychicznymi lub uzależnione od środków psychoaktywnych, które przeszły leczenie odwykowe, bądź uchodźcy realizujący program integracji (łącznie nieco ponad 1%). Choć liczba beneficjentów CIS-ów w stosunku do 2012 r. wzrosła o 1,5 tys. osób, to struktura osób korzystających z tej formy reintegracji społecznej pozostała zbliżona do tej sprzed roku.

W rocznych sprawozdaniach z działalności centrów integracji społecznej uwzględnia się 5 rodzajów usług świadczonych przez CIS-y w ramach reintegracji zawodowej i tyle samo w ramach reintegracji społecznej. W 2013 r. uczestnicy zajęć w centrach skorzystali łącznie 39 tys. razy z takich usług, czyli jeden uczestnik średnio brał udział w 6 rodzajach usług reintegracyjnych. Liczba udzielonych przez CIS-y usług wzrosła w stosunku do roku poprzedniego o 8 tys., ale było to równomierne ze wzrostem liczby beneficjentów, a więc średnia liczba usług przypadająca na jedną osobę korzystającą z pomocy CIS pozostała na takim samym poziomie.

Ze sprawozdań wynika, że nieco więcej usług CIS-ów dotyczyło integracji zawodowej niż społecznej (odpowiednio 53% i 47%) i była to podobna proporcja jak w 2012 r. (odpowiednio 54% i 46%). Wśród działań z zakresu reintegracji zawodowej najczęściej świadczone były usługi polegające na przekazywaniu uczestnikom ofert pracy (14% ogółu usług) oraz na organizowaniu szkoleń zawodowych (12%). Mniej rozpowszechnione były zajęcia z zakresu prowadzenia indywidualnej działalności gospodarczej lub spółdzielni socjalnej (9%) oraz praktyki i staże zawodowe (6%). Pomoc obejmująca reintegrację społeczną najczęściej udzielana była w formie indywidualnych konsultacji

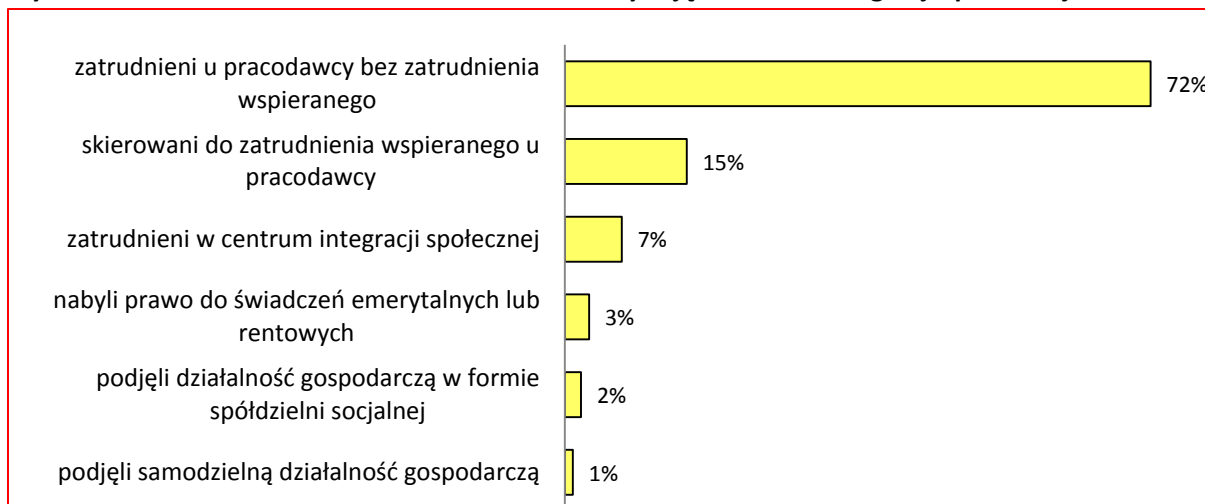
psychologicznych lub terapeutycznych (13%) albo terapii grupowej (8%). Podopieczni CIS-ów uczestniczyli także w zajęciach w ramach grup edukacyjnych (8%) oraz grup samopomocowych i grup wsparcia (5%).

Wykres 3. Uczestnicy zajęć w centrach integracji społecznej w 2013 r.

Przeciętnie w skali kraju w zajęciach jednego centrum integracji społecznej brało udział 55 osób (nastąpiło obniżenie średniej liczby uczestników o 4 osoby w stosunku do 2012 r.). Najmniej liczne grupy beneficjentów odnotowano w CIS-ach znajdujących się na terenie województw podkarpackiego i mazowieckiego (średnio po 25 osób) oraz opolskiego (26 osób). Natomiast najwyższe średnie liczby uczestników odnotowano w centrach na terenie województwa warmińsko-mazurskiego (132 osoby, ale wartość ta znacznie spadła w porównaniu do roku 2012 - prawie o 40 osób) oraz świętokrzyskiego (106 osób – również spadek o 15 osób), a także kujawsko-pomorskiego (105 osób, wzrost o 10 osób).

Wykres 4. Usamodzielnieni ekonomicznie uczestnicy zajęć centrów integracji społecznej w 2013 r.

Spośród 3,2 tys. osób, które ukończyły prowadzone przez CIS-y zajęcia w 2013 r. 39% usamodzielnio się ekonomicznie, tzn. podjęło pracę zarobkową². Odsetek beneficjentów, którzy podjęli pracę zarobkową wzrósł o 5 p. proc. w stosunku do 2012 r., przy wzroście ogólnej liczby usamodzielnionych absolwentów CIS-ów o 0,7 tys. Byli beneficjenci CIS-ów najczęściej znajdowali zatrudnienie u pracodawcy spoza centrum (76%), w tym relatywnie rzadko było ono wspierane finansowo przez powiatowy urząd pracy (15%). Niektórzy podopieczni po zakończeniu zajęć w centrum stawali się jego pracownikami (7%), natomiast rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach spółdzielni socjalnej (2%) lub jednoosobowo (1%) było najmniej rozpowszechnione.

Warto odnotować, że ponad połowę (57%) wszystkich osób korzystających z usług centrów integracji społecznej w 2013 r. stanowiły kobiety. Taki sam wskaźnik feminizacji obserwowano rok wcześniej. Natomiast udział kobiet wśród usamodzielnionych ekonomicznie absolwentów CIS-ów było nieco wyższy (58%). Dominowały w każdej z dziedzin zatrudnienia po ukończeniu szkoleń w CIS. Najwyraźniejszy udział kobiet odnotowano wśród grupy uczestników, którzy podjęli działalność gospodarczą w formie spółdzielni socjalnej – 68%.

W sumie we wszystkich centrach integracji społecznej w 2013 r. zatrudnionych na podstawie stosunku pracy było niemal 1 tys. osób, z czego 69% stanowiły kobiety. Ponadto w CIS-ach pracę świadczyło około 0,8 tys. osób pracujących na podstawie umów cywilnoprawnych. W stosunku do 2012 r. zwiększyła się liczba osób zatrudnionych zarówno na umowy o pracę (o 20%), jak i na podstawie umów cywilnoprawnych (o 31%), natomiast obniżyła się przeciętna liczba pracowników etatowych w jednym CIS-ie z 8,1 osób do 6,8.

ZAKŁADY AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ

Zakłady aktywności zawodowej działają w oparciu o ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych³. Tworzą one miejsca pracy dla osób ze stwierdzonym znacznym stopniem niepełnosprawności oraz niektórych grup osób o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jednocześnie przyczyniając się do społecznej reintegracji swoich beneficjentów. ZAZ-y mogą być tworzone przez gminy, powiaty, fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.

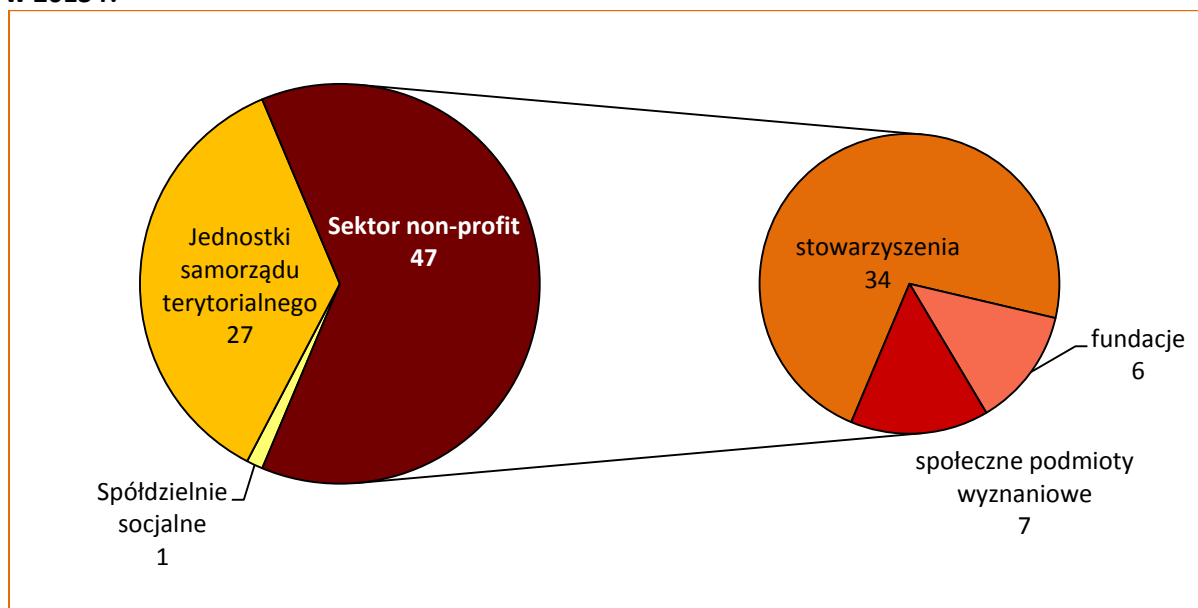
Na koniec 2013 r. na terenie kraju działało 75 zakładów aktywności zawodowej⁴, tj. o 6 więcej niż rok wcześniej. Założycielami prawie 2/3 z nich były podmioty sektora non-profit, a pozostała 1/3 prowadzona była przez jednostki samorządu terytorialnego, tj. gminy lub powiaty. Ponadto jeden zakład prowadzony był przez spółdzielnię socjalną. Pośród 47 zakładów działających w ramach sektora non-profit najczęściej organami prowadzącymi były stowarzyszenia (34), rzadziej - społeczne podmioty wyznaniowe (7) i fundacje (6). Podczas gdy liczba ZAZ-ów prowadzonych przez stowarzyszenia i społeczne podmioty wyznaniowe wzrosła w stosunku do 2012 r., to liczba placówek działających w ramach fundacji zmalała z 8 do 6. Ponadto 7 na 10 podmiotów non-profit prowadzących ZAZ-y posiadało status organizacji pożytku publicznego.

² W ramach tej grupy są osoby, które znalazły zatrudnienie u pracodawcy bez dodatkowego wsparcia bądź zostały skierowane do zatrudnienia wspieranego, zostały zatrudnione w centrum integracji społecznej, podjęły działalność w formie spółdzielni socjalnej lub samodzielnie, działalność w formie spółdzielni socjalnej.

³ Dz.U. z 1997 r. nr 123, poz. 776, z późn. zm.

⁴ W tym jeden z zakładów rozpoczął działalność dopiero 23.12.2013 r.

Wykres 5. Struktura zakładów aktywności zawodowej według rodzaju podmiotów prowadzących w 2013 r.

Warto odnotować, że trzy jednostki z sektora non-profit prowadziły po 2 zakłady aktywności zawodowej, a jeden podmiot miał w swoich strukturach aż 3 ZAZ-y.

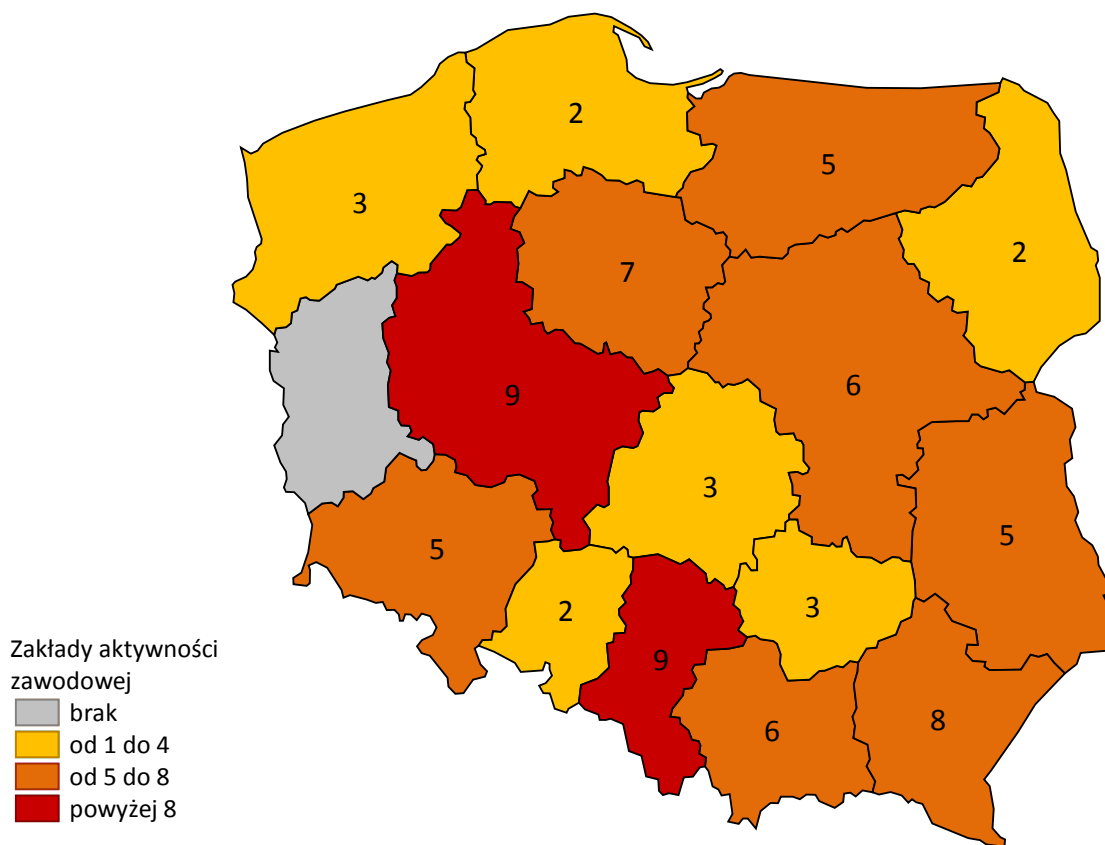
Główną dziedziną działalności statutowej wskazaną przez co drugą jednostkę non-profit prowadzącą ZAZ była *pomoc społeczna i humanitarna, ratownictwo*. Dużo rzadziej organizacje te deklarowały dominującą aktywność w zakresie *edukacji i wychowania oraz badań naukowych; rynku pracy i aktywizacji zawodowej*, a jeszcze rzadziej w zakresie *ochrony zdrowia*.

W 2013 r. na jedno województwo przypadało średnio po 4,7 zakładów aktywności zawodowej. Najliczniej ZAZ-y występowały w województwie wielkopolskim i śląskim (po 9) oraz podkarpackim (8), podczas gdy w województwie lubuskim nadal nie funkcjonowała żadna placówka tego typu. W ciągu ostatniego roku wzrosła natomiast liczba zakładów w województwach, które do tej pory posiadały ich najmniej – w województwie podlaskim z 1 do 2 i w łódzkim z 1 do 3 zakładów.

W czterech województwach tj. w: łódzkim, mazowieckim, opolskim i zachodniopomorskim wszystkie zakłady aktywności zawodowej były prowadzone przez organizacje należące do sektora non-profit. Z kolei w województwie pomorskim wszystkie działające zakłady aktywności zawodowej prowadzone były przez jednostki samorządu terytorialnego, wyraźną przewagę ZAZ-ów samorządowych zlokalizowano ponadto na terenie województwa kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego.

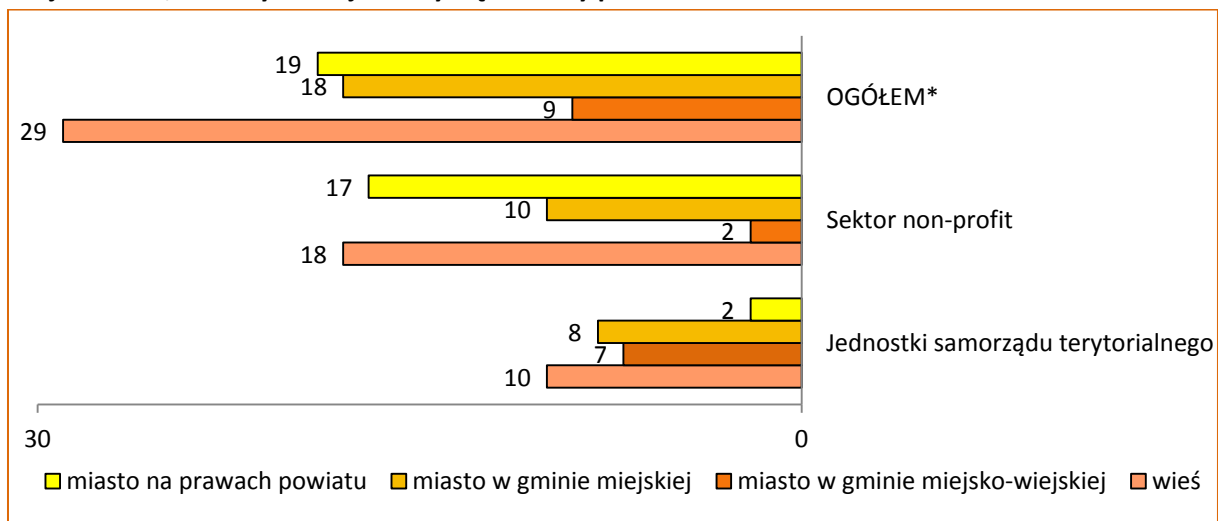
Rozpatrując strukturę zakładów aktywności zawodowej pod względem rodzaju miejscowości, w której znajdowała się ich siedziba, można stwierdzić, że usługi omawianych placówek były niemal tak samo dostępne dla mieszkańców dużych i średnich miast, jak i osób ze wsi i małych miast. Na obszarze miast na prawach powiatu oraz innych miast w gminach miejskich zlokalizowanych było łącznie 37 zakładów, natomiast na wsi lub w gminach miejsko-wiejskich znajdowało się łącznie 38 jednostek.

Mapa 2. Rozmieszczenie zakładów aktywności zawodowej według województw w 2013 r.

Spośród 47 zakładów aktywności zawodowej prowadzonych przez podmioty non-profit większość była dostępna przede wszystkim dla ludności dużych i średnich miast (razem 27), a nieco mniej dla mieszkańców wsi i małych miasteczek (łącznie 20). Z kolei zakłady prowadzone przez sektor publiczny (27) w większości znajdowały się na terenach wiejskich lub małomiasteczkowych (razem 17), rzadziej natomiast działały w miastach na prawach powiatu i innych gminach miejskich (łącznie 10).

Wykres 6. Zakłady aktywności zawodowej według rodzaju podmiotów prowadzących oraz rodzaju miejscowości, w których znajdowały się siedziby placówek w 2013 r.

* Pozycja „OGÓŁEM” obejmuje także 1 ZAZ, którego organizatorem jest spółdzielnia socjalna.

Na koniec 2013 r. we wszystkich zakładach aktywności zawodowej zatrudnionych było ponad 4,1 tys. osób, co odpowiadało 2,8 tys. etatów przeliczeniowych. W porównaniu z rokiem wcześniejszym, zatrudnienie w ZAZ-ach zwiększyło się o 0,6 tys. osób. Średnia liczba zatrudnionych w jednej placówce wyniosła 54 pracowników (o 3 osoby więcej niż przed rokiem), a uwzględniając wymiar czasu pracy - na jeden ZAZ przypadało średnio 37 pełnych etatów (o 2 etaty więcej niż w 2012 r.).

Osoby z orzeczoną niepełnosprawnością stanowiły 75% zatrudnionych w ZAZ-ach. Pośród tej grupy liczącej 3,1 tys. pracowników największy (64%) udział miały osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności (prawie 2 tys.), następnie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (1 tys.; tj. 34%), zaś najrzadziej w ZAZ-ach zatrudniano osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności (2%). Wśród pracowników ZAZ-ów ze stwierdzonymi niepełnosprawnościami 54% stanowiły osoby mające choroby psychiczne, a 8% - niewidome.

Analizując potencjał zatrudnieniowy zakładów aktywności zawodowej w poszczególnych województwach, można stwierdzić, że średnia liczba pracowników zatrudnionych w ZAZ-ach była wyraźnie wyższa od średniej krajowej (54) w województwach: zachodniopomorskim (112), opolskim (70 osób), świętokrzyskim (65) i wielkopolskim (62). Najniższą liczbą pracowników przypadających na jedną placówkę charakteryzowały się województwa podlaskie (30), łódzkie (36), nieco wyższa średnia liczba zatrudnionych była w województwach warmińsko-mazurskim (47), a także małopolskim i podkarpackim (po 48 osoby).

Udział osób z orzeczoną niepełnosprawnością w ogólnej liczbie osób zatrudnionych w zakładach aktywności zawodowej wahał się w zależności od województwa od 72% do 78%. Najwyższy udział osób z orzeczoną niepełnosprawnością wśród ogółu zatrudnionych występował w województwach małopolskim i pomorskim (po 78%). Stosunkowo wysoki udział pracowników niepełnosprawnych odnotowano także w zakładach aktywności zawodowej w województwie opolskim, kujawsko-pomorskim oraz dolnośląskim (w przybliżeniu po 77%), najniższy zaś w województwie lubelskim, gdzie osoby niepełnosprawne stanowiły 72% zatrudnionych.

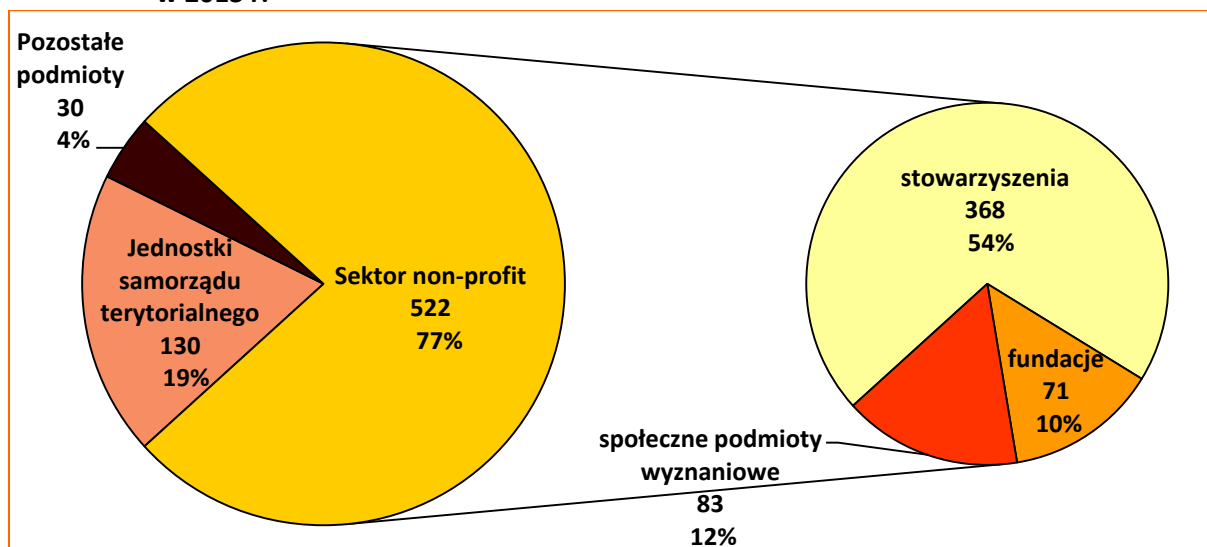
Według danych PFRON⁵ główną formę aktywności ZAZ-ów stanowiła działalność w obszarze usług i produkcji. Aż 46 z 58 przebadanych zakładów prowadziło działalność mieszaną (usługowo-produkcyjną). Najczęściej wskazywanymi profilami działalności były usługi gastronomiczne, w tym catering, usługi związane z zagospodarowaniem terenów zielonych oraz usługi poligraficzne.

WARSZTATY TERAPII ZAJĘCIOWEJ

Podobnie jak w przypadku zakładów aktywności zawodowej aktem regulującym działalność warsztatów terapii zajęciowej jest ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Uczestnictwo w warsztatach ma wspomagać proces rehabilitacji społecznej i zawodowej tych osób poprzez rozwijanie umiejętności codziennego funkcjonowania, zaradności osobistej, sprawności psychofizycznej oraz kompetencji zawodowych. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne podmioty.

⁵ Na podstawie raportu z badania Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych *Zakłady aktywności zawodowej w 2013 r.* przeprowadzonego wśród 58 ZAZ-ach prowadzących działalność w 2012 r., http://fw2.pfron.pl/pl/publikacje/badania-i-analizy-pfro/77_Badania-i-analizy-PFRON.html

Wykres 7. Struktura warsztatów terapii zajęciowej według rodzaju podmiotów prowadzących w 2013 r.

*Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych, np. ośrodków pomocy społecznej lub domów pomocy społecznej.

** Procenty nie sumują się dokładnie do 100% ze względu na zaokrąglenia.

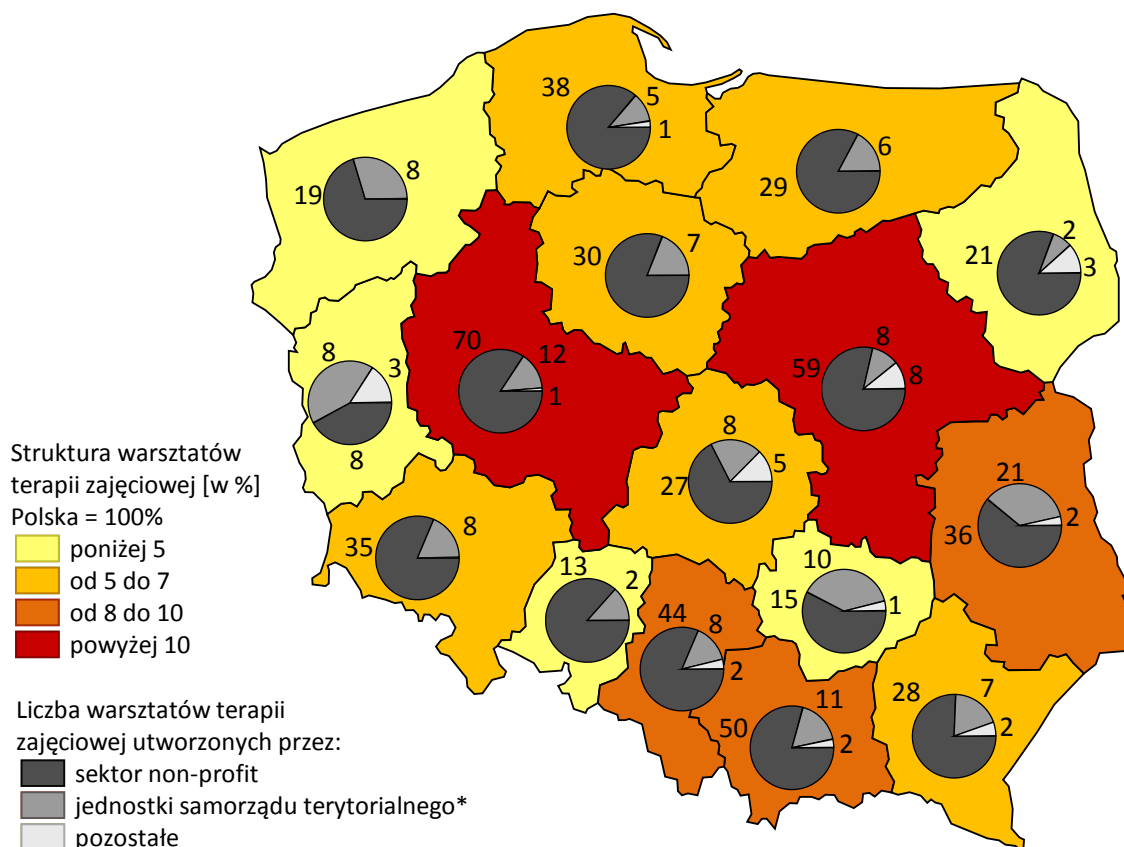
Na dzień 31.12.2013 r. działalność prowadziły 682 warsztaty terapii zajęciowej, tj. o 10 więcej niż przed rokiem. Najczęściej organizatorami tego rodzaju jednostek były podmioty sektora non-profit, tj. fundacje, stowarzyszenia oraz społeczne podmioty wyznaniowe – w skali kraju prowadziły one łącznie 77% warsztatów. Dalsze 19% warsztatów działało w ramach sektora publicznego, a przede wszystkim w ramach jednostek samorządu terytorialnego i instytucji im podległych. Wśród nielicznej grupy pozostałych warsztatów (4%) najwięcej działało w ramach spółdzielni socjalnych (3%).

Zbiorowość podmiotów sektora non-profit będących organizatorami warsztatów terapii zajęciowej składała się z 429 organizacji prowadzących łącznie 522 warsztaty. Organizacje te to przede wszystkim stowarzyszenia (324), a następnie społeczne podmioty wyznaniowe (53) i fundacje (52). Między 2012 r. a 2013 r. o 4 zmniejszyła się liczba warsztatów prowadzonych przez społeczne podmioty wyznaniowe, a o 5 zwiększyła się liczba WTZ-ów, których organizatorami były fundacje. Spośród wszystkich podmiotów non-profit, które były organizatorami warsztatów, niemal 66% posiadało status organizacji pożytku publicznego.

Podmioty non-profit prowadzące WTZ-y najczęściej jako główną dziedzinę swojej działalności wskazywały *pomoc społeczną i humanitarną* (64%), rzadziej *ochronę zdrowia* (17%) oraz *edukację i wychowanie, badania naukowe* (12%).

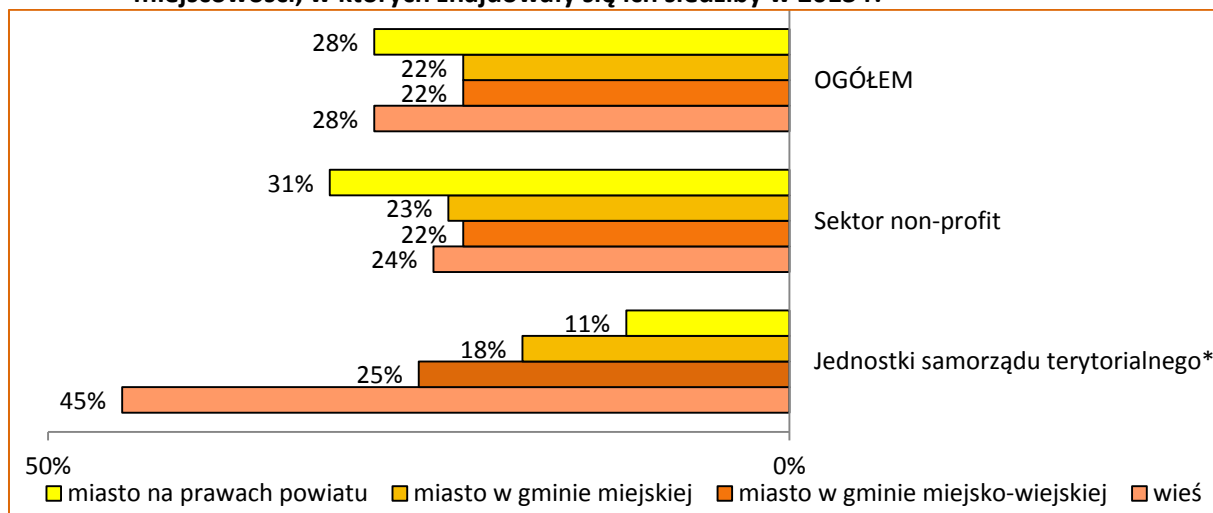
W 2013 r. najwięcej warsztatów terapii zajęciowej miało swoje siedziby w województwie wielkopolskim (12%) oraz mazowieckim (11%). Województwa, w których działało najmniej warsztatów to opolskie (2%) i lubuskie (3%) oraz podlaskie, świętokrzyskie i zachodniopomorskie (po 4%). Średnio na jedno województwo przypadały 43 takie placówki. Choć w większości województw dominowały WTZ-y prowadzone przez podmioty trzeciego sektora, to ich udział był jednak zróżnicowany – od 42% w województwie lubuskim do 86% w województwie pomorskim i 87% w województwie opolskim. W województwie lubuskim udział podmiotów non-profit oraz sektora publicznego był jednakowy (42%).

Mapa 3. Rozmieszczenie warsztatów terapii zajęciowej według województw i rodzaju podmiotów prowadzących w 2013 r.

*Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych, np. ośrodków pomocy społecznej lub domów pomocy społecznej.

Wykres 8. Warsztaty terapii zajęciowej według rodzaju podmiotów prowadzących** i rodzaju miejscowości, w których znajdowały się ich siedziby w 2013 r.***

*Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych, np. ośrodków pomocy społecznej lub domów pomocy społecznej

** Spośród 682 warsztatów ujętych w kategorii ogółem, 30 placówek nie zostało uwzględnionych ani w kategorii sektor non-profit ani wśród jednostek samorządu terytorialnego, gdyż były to WTZ-y prowadzone przez podmioty nie należące do żadnej z dwóch wymienionych grup.

*** Dane nie sumują się do 100% ze względu na zaokrąglenia.

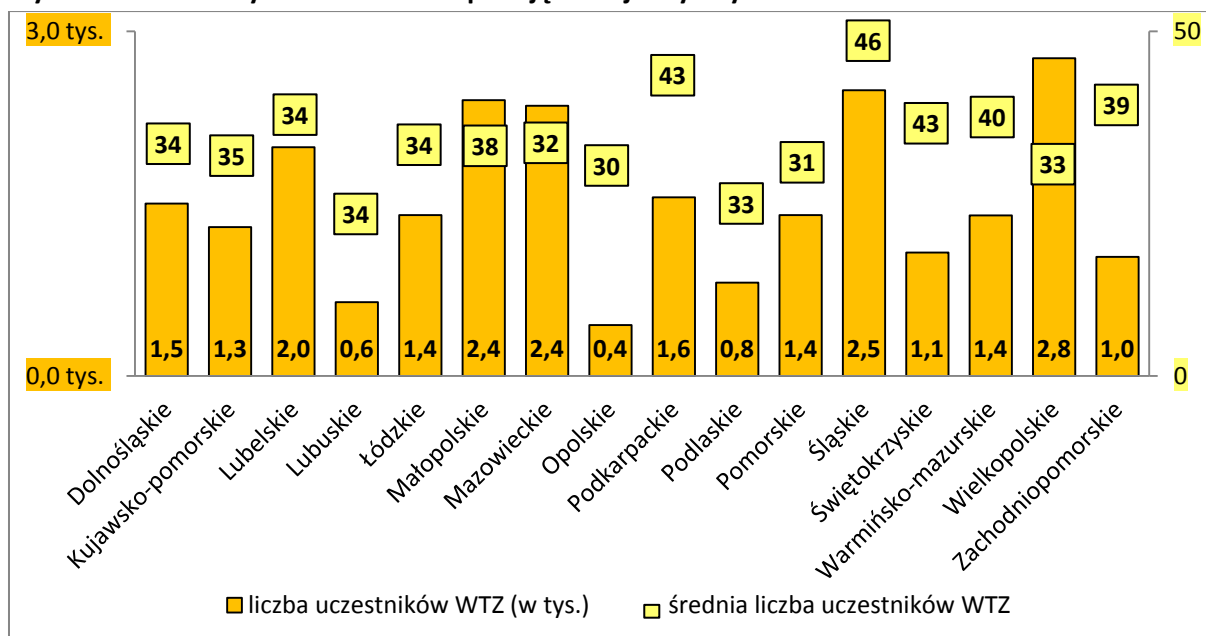
Struktura warsztatów terapii zajęciowej ze względu na rodzaj miejscowości, w której WTZ-y miały swoją siedzibę, była dość wyrównana – 28% placówek ulokowanych było w miastach na prawach

powiatu, 22% - w miastach w gminach miejskich, 22% - w miastach w gminach miejsko-wiejskich, a 28% - na wsi. Biorąc pod uwagę rodzaj organizatora warsztatów, można zauważyć, że jednostki prowadzone przez samorząd terytorialny wyróżniały się większą dostępnością dla ludności ze wsi i małych miasteczek, gdyż w prawie 3/4 warsztatów samorządowych znajdowało się w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich.

W 2013 r. z zajęć w warsztatach terapii zajęciowej skorzystało 24,7 tys. osób z orzeczoną niepełnosprawnością, czyli o 0,4 tys. więcej niż w roku wcześniejszym. Najwięcej beneficjentów zadeklarowały WTZ-y znajdujące się w województwie wielkopolskim (11%), a następnie w śląskim, mazowieckim i małopolskim (po 10%), najmniej zaś - z województwa opolskiego (2%) i lubuskiego (3%). Średnia liczba osób z niepełnosprawnością przypadająca na jeden warsztat była najwyższa w województwie śląskim (46 osób), a najniższa – w opolskim (30 osób).

Wśród uczestników WTZ-ów, podobnie jak rok wcześniej, 45% stanowiły kobiety. W żadnym województwie udział kobiet nie osiągnął połowy liczby beneficjentów - największy udział uczestniczek warsztatów wśród wszystkich beneficjentów wystąpił w województwie dolnośląskim (48%) oraz wielkopolskim i kujawsko-pomorskim (po 47%), a najmniejszy w świętokrzyskim (40%) i lubuskim (41%).

Wykres 9. Uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej aktywnych w 2013 r.

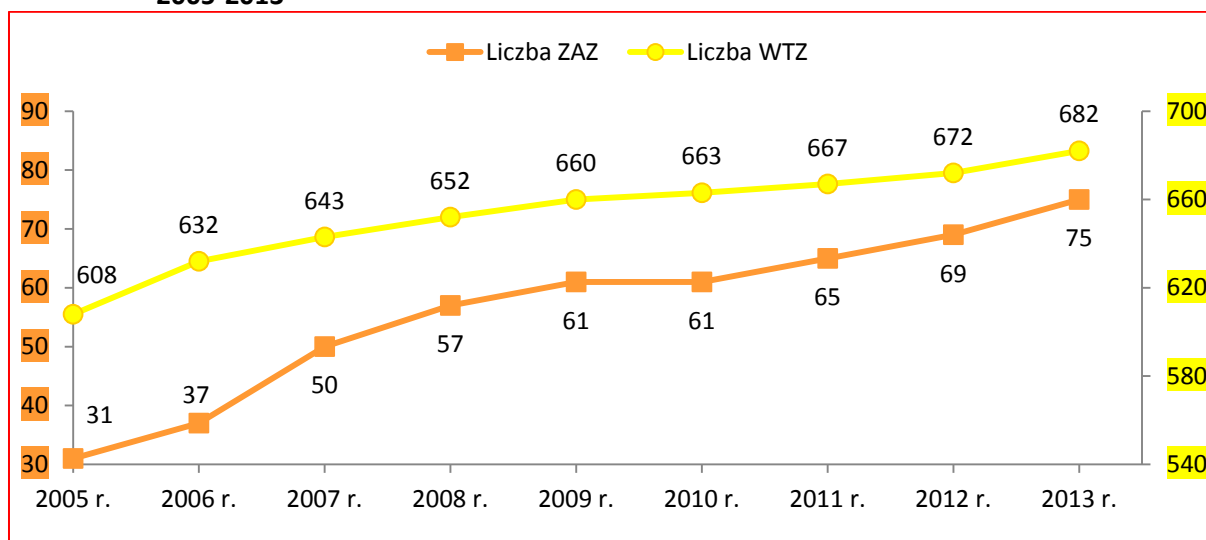

Uczestnikami warsztatów rzadko były osoby młode (które nie ukończyły 18 lat). Tak jak w 2012 r. stanowiły one jedynie 3% wszystkich osób korzystających z warsztatów. W 2013 r. WTZ-y z województwa łódzkiego w sprawozdaniach do PFRON nie wykazały żadnej osoby młodej, a z 5 województw - po mniej niż 10 osób. Jedynie w przypadku 5 województw liczba zadeklarowanych młodych uczestników przekroczyła 50 osób. Na tle innych województw wyróżniało się województwo śląskie, na terenie którego 230 osoby młode brały udział w zajęciach WTZ-ów, stanowiąc aż 9% liczby uczestników WTZ-ów z tego województwa.

Między rokiem 2005 a 2013 liczba omawianych placówek reintegracji społeczno-zawodowej wzrosła łącznie o 210, czyli o 31%. W liczbach bezwzględnych najbardziej wyraźny przyrost odnotowano wśród warsztatów terapii zajęciowej (o 74 placówki – z 608 do 682), mniejszy - wśród centrów integracji społecznej (o 92 – z 35 do 127) i zakładów aktywności zawodowej (o 44 jednostki – z 31 do 75)⁶. W miarach względnych natomiast znacznie wyższą dynamikę stwierdzono wśród CIS-ów (wzrost aż o 263%) i ZAZ-ów (wzrost o 144%) niż wśród WTZ-ów (wzrost o 12%).

Wzrost liczby zakładów aktywności zawodowej w okresie 2005-2012 był stosunkowo równomierny (od 4 do 7 ZAZ-ów rocznie), z wyjątkiem lat 2009-2010, kiedy to liczebność omawianych zakładów pozostawała na tym samym poziomie. Bardziej znaczący wzrost liczby ZAZ-ów odnotowano natomiast między 2006 a 2007 r. – powstało wówczas 13 placówek. W 2013 r. liczba działających placówek zwiększyła się o 6 zakładów: 2 w województwie łódzkim oraz po 1 w województwach: podlaskim, dolnośląskim, zachodniopomorskim i świętokrzyskim.

Wykres 10. Liczebność warsztatów terapii zajęciowej i zakładów aktywności zawodowej w latach 2005-2013*

*Dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych) ze sprawozdań pozyskanych od wojewodów.

Dynamika rozwojowa zbiorowości warsztatów terapii zajęciowej była nieco inna. Po wyraźniejszym wzroście liczby placówek w latach 2005-2006 (o 24 WTZ-y) i nieco słabszym – w latach 2006-2009, w latach 2009-2012 przyrosty utrzymywały się na poziomie między 3 a 5 jednostek rocznie, zaś w 2013 r. odnotowano przyrost aż o 10 warsztatów terapii zajęciowej: po 2 w województwach mazowieckim, dolnośląskim i małopolskim oraz po 1 w województwach pomorskim, śląskim, lubelskim i świętokrzyskim. W 2013 r. PFRON dofinansował utworzenie 8 nowych WTZ-ów.

W ostatnim roku najwięcej aktywnych jednostek, bo 35, przybyło jednak wśród CIS-ów, w zakresie tej zbiorowości wystąpiła też najmocniejsza dynamika (wzrost o 38%, wobec 9% wśród ZAZ-ów i 1% w zbiorowości WTZ-ów). W ramach województw najwięcej CIS-ów przybyło w Wielkopolsce (wzrost o 11) oraz na Podkarpaciu (wzrost o 7). Natomiast jedynym województwem, w którym odnotowano obniżenie liczby aktywnych CIS-ów było zachodniopomorskie (spadek o 3).

⁶ Liczba CIS-ów w 2005 r. za: Danecka M., Nałęcz S., *Centra Integracji społecznej*, [w:] Nałęcz S. (red.) *Gospodarka społeczna w Polsce*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008.

PODSUMOWANIE

Wśród prezentowanych w notatce placówek nowej gospodarki społecznej świadczących w 2013 r. usługi z zakresu integracji społeczno-zawodowej wyraźnie dominowały warsztaty terapii zajęciowej (680 jednostki). Liczba warsztatów była 5 razy większa niż centrów integracji społecznej (127) i 9 razy większa niż liczba zakładów aktywności zawodowej (75).

Spośród opisanych placówek zajmujących się integracją lub reintegracją społeczno-zawodową 3/4 utworzonych zostało przez podmioty non-profit, tj. stowarzyszenia, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe. Organizacje sektora non-profit prowadzące CIS-y, ZAZ-y i WTZ-y zazwyczaj działały w jednej z 4 dziedzin: (1) *pomoc społeczna, humanitarna*, (2) *rynek pracy i aktywizacja zawodowa*, (3) *ochrona zdrowia*, (4) *edukacja i wychowanie, badania naukowe*. Ponadto podmioty te najczęściej miały formę prawną stowarzyszeń. Znacząca część trzeciosektorowych organizatorów podmiotów nowej gospodarki społecznej posiadała status organizacji pożytku publicznego. Ze wszystkich podmiotów prowadzonych przez organizacje non-profit jedynie wśród CIS-ów udział OPP nie przekraczał połowy, natomiast wśród WTZ-ów było ich ponad 2/3, a wśród ZAZ-ów - aż 3/4.

Na poziomie województw liderem pod względem liczby omawianych placówek reintegracji społeczno-zawodowej było wielkopolskie. W województwie tym mieściło się najwięcej WTZ-ów (83) i CIS-ów (24) i ZAZ-ów (9), czyli 13% wszystkich jednostek tego typu. Następne w kolejności było województwo mazowieckie z 89 placówkami reintegracji (10%).

Beneficjentami usług integracyjnych świadczonych w 2013 r. przez CIS-y, ZAZ-y i WTZ-y było około 34,7 tys. osób, z czego 82% stanowiły osoby z orzeczoną niepełnosprawnością. Biorąc pod uwagę typ placówki, w jakiej prowadzono integrację społeczno-zawodową największą grupę beneficjentów stanowili uczestnicy WTZ-ów (71%), następnie - uczestnicy zajęć w CIS-ach (20%), a najmniejszą - osoby niepełnosprawne zatrudnione w ramach ZAZ-ów (9%). Przeciętnie w jednej placówce było to 39 osób, przy czym najwyższą średnią liczbę beneficjentów odnotowano w CIS-ach (średnio 54 osoby na placówkę), następnie osoby niepełnosprawne zatrudnione w ZAZ-ach (41 osób), zaś w WTZ-ach średnia liczba odbiorców była najniższa (36).

Na zakończenie warto wspomnieć, że choć zaprezentowana zbiorowość placówek nowej gospodarki społecznej nie jest duża, to wykazuje znaczną dynamikę – po 24% wzroście ich liczby w latach 2005-2012, w przeciągu ostatniego roku nastąpił dalszy wzrost - o 6%. W stosunku do 2012 r. zwiększyła się też liczba odbiorców działań tych placówek – z 32,4 tys. do 34,7 tys. osób, wzrost ten był nawet nieco silniejszy niż przyrost liczby aktywnych jednostek i wyniósł 8%.

ŹRÓDŁA DANYCH

Notatka została opracowana na podstawie danych z systemów informacyjnych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (w zakresie centrów integracji społecznej) oraz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (w zakresie warsztatów terapii zajęciowej oraz zakładów aktywności zawodowej), a także na podstawie danych z badania GUS *Fundacje, stowarzyszenia oraz jednostki organizacyjne Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych* (w zakresie podmiotów non-profit prowadzących CIS-y, WTZ-y, ZAZ-y). Powyższe dane dotyczyły 2013 roku. Wykorzystano także dane GUS pozwalające na klasyfikację miejscowości, w których miały siedzibę analizowane placówki. W przypadku centrów integracji społecznej dane otrzymane z MPiPS nie były ostateczne i zostały zweryfikowane przez GUS we współpracy z urzędami wojewódzkimi.

Opracowanie notatki:

Zespół ds. gospodarki społecznej
pod kierunkiem Karoliny Goś-Wójcickiej

**Opracowanie danych
i przygotowanie map:**

Urząd Statystyczny w Krakowie:
Krzysztof Borysiak
Katarzyna Stożek

Współpraca:

Magdalena Kazanecka
Anna Grzelak

Kontakt w sprawach merytorycznych:

Karolina Goś-Wójcicka,

tel. 22 608-31-79;

e-mail: k.gos-wojcicka@stat.gov.pl